

ЛІТАРАТУРА

1. **Баркоўская (Карская), Н. Я.** Мой бацька / Н. Я. Баркоўская (Карская) // Польша. – 1961. – № 1. – С. 156–157.
2. **Ватацы, Н. Б.** Бібліятэка Я. Ф. Карскага / Н. Б. Ватацы // Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі : у 5 т. / рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 1984. – Т. 1. : Акапэла – Габелен. – 727 с.
3. **Лаптева, Л. П.** Русский историк-славист Александр Львович Погодин: жизнь и творчество (1872–1947) / Л. Лаптева. – Москва : Дом русского зарубежья, 2011. – 148 с.
4. **Мысліцелі і асветнікі Беларусі: X–XIX ст. :** энцыкл. дав. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 1995. – 671 с.
5. **Созонович, Иван Петрович** [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. – Дата доступа: 2.03.2016.
6. **Швед, В.** Лёс Варшаўскай бібліятэкі Я. Ф. Карскага / В. Швед // Е. Ф. Карский и современное языкознание: материалы XII Междунар. науч. чтений (Гродно, 20–21 мая 2010 г.) / [редкол.: М. И. Конюшкевич (гл. ред.), А. В. Никитевич]. – Гродно, 2011. – С. 67–73.

The National Library of Belarus preserves the book collection of the Belarusian and Russian philologist, academician Euphemia Karsky (1861–1931). In total, the collection has about 2,500 books, pamphlets and periodicals, concerning a wide range of problematic issues of Slavic studies. About 100 publications have been written (compiled, edited, and so on) by ethnographers and public figures, born in Belarus (in its current borders). This is more than 20 personalities, and information about their biography and bibliographic descriptions of their editions require further attention and refinement by researchers.

Ліс М.М. (Мінск)

ЗАХОДНЕБЕЛАРУСКІЯ ВYДАННІ Ў КНІГАЗБОРЫ ПЯТРА ФЁДАРАВІЧА ГЛЕБКІ

Кнігазбор пісьменніка і навукоўца, грамадскага і культурнага дзеяча акадэміка Пятра Фёдаравіча Глебкі (1905–1969) уяўляе сабой велізарны інфармацыйны комплекс, у склад якога ўваходзяць дакументы самага разнастайнага зместу.

Універсальнасць гэтай бібліятэкі можна растлумачыць шырынёй навуковых і агульначалавечых поглядаў яе збіральніка, яго цікавасцю да самых разнастайных праблем рэчаіснасці. Але перш-наперш у бібліятэцы П. Глебкі пераважаюць выданні гуманітарнай тэматыкі, што закранаюць рознабаковыя аспекты сусветнай і нацыянальнай гуманітарнай навукі, культуры.

Адметнасць, унікальнасць бібліятэцы П. Глебкі надае яе нацыянальны каларыт, якім прасякнуты амаль кожны тэматычны раздзел калекцыі. Беларуская кніжная спадчына займае ў ёй адно з галоўных месцаў, што дазваляе аднесці

дадзены кнігазбор да разраду помнікаў нацыянальнай кніжнай культуры. У калекцыі сканцэнтраваны цікавыя і каштоўныя, а часам і даволі рэдкія кніжныя дакументы, прысвечаныя гісторыі Беларусі, яе мове, быту, культуры, літаратуры, навуковым дасягненням, народнай гаспадарцы, сувязям з іншымі краінамі. Вялікі пласт займае мастацкая літаратура, у тым ліку цудам ацалелыя творы рэпрэсаваных беларускіх пісьменнікаў, многія з якіх на сённяшні дзень уяўляюць бібліяграфічную рэдкасць. Кнігазбор налічвае 3867 адзінак кніжных друкаваных дакументаў (без уліку перыядыкі).

Сярод вялікай колькасці беларускамоўных выданняў і кніг, прысвечаных Беларусі незалежна ад мовы і месца выдання, перакладаў твораў беларускіх аўтараў на розныя мовы народаў свету, а таксама сусветна вядомых твораў у перакладзе на беларускую мову пэўную цікавасць, на наш погляд, выклікае кніжная прадукцыя, што выдавалася на тэрыторыі Заходняй Беларусі і ў першую чаргу ў Вільні. Гэта можна растлумачыць наступнай прычынай.

Пасля падпісання Рыжскага мірнага дагавора 1921 г. значная частка заходніх тэрыторый Беларусі разам з беларускім насельніцтвам апынулася ў складзе Польшчы. Неафіцыйнай сталіцай Заходняй Беларусі была прызнана Вільня, якая яшчэ з пачатку XX ст. з'яўлялася цэнтрам навуковага, палітычнага і культурнага жыцця заходніх беларусаў. Дзеячамі беларускага нацыянальнага адраджэння праводзілася велізарная грамадска-культурная і асветніцкая праца сярод беларускіх жыхароў. Актыўна працавалі гурткі мастацкай самадзейнасці, тэатральныя студыі, харавыя і танцавальныя калектывы, але перш за ўсё асноўная ўвага надавалася агульнай асвеце і нацыянальнай адукацыі. Гэтану кірунку былі падпарадкаваны беларускія школы, Віленская беларуская гімназія, Таварыства беларускай школы, Беларускі інстытут гаспадаркі і культуры, Беларускі студэнцкі саюз, Беларускае навуковае таварыства і іншыя беларускія грамадскія ўстановы, гэтану ж спрыяў і беларускі друк, які паводле статыстычных звестак займаў пасля пануючых польскіх выданняў другое месца [1, с. 369]. З дапамогай газет і часопісаў, мастацкіх твораў, што публікаваліся ў перыядычных выданнях ці выходзілі асобнымі кніжкамі, друкаваных парад рознага кшталту, падручнікаў і даведнікаў, у тым ліку перакладзеных на беларускую мову вядомых вучэбных дапаможнікаў, праз літаратуру рэлігійнага зместу ішло выхаванне нацыянальнай самасвядомасці, што было вельмі важным ва ўмовах жорсткага ўціску з боку афіцыйных польскіх улад, якія выкарыстоўвалі самыя розныя сродкі, накіраваныя супраць беларусаў як нацыі.

У бібліятэцы П. Глебкі заходнебеларускія выданні складаюць 128 асобнікаў, 125 найменняў (3% ад агульнай колькасці). Нягледзячы на невялікі аб'ём, іх тэматычны і жанравы склад вызначаецца вялікай разнастайнасцю. Умоўна гэтую частку калекцыі можна падзяліць на сем тэматычных груп. Самая вялікая змяшчае мастацкую (40 найменняў, 43 асобнікі) і публіцыстычную (6 асобнікаў) літаратуру – зборнікі вершаў, паэмы, байкі, аповесці, казкі, п'есы, сцэнічныя абразкі, хрэстаматыйныя выданні, артыкулы. Яна прадстаўлена імёнамі і творами 29 літаратараў і публіцыстаў – як знакамітых майстроў літаратурнага

слова (Я. Коласа, Я. Купалы, М. Гарэцкага, М. Багдановіча, М. Танка ды інш.), так і менш вядомых шырокаму колу сучасных чытачоў, але таленавітых і вельмі папулярных у 1920–1940 гг. у Заходняй Беларусі (Ф. Аляхновіча, Л. Родзевіча, У. Жылкі, Ф. Ільшэвіча, К. Сваяка, С. Хмары, Вінцука Адважнага (Я. Германовіч), Улада-Ініцкага (У. Паўлюкоўскі), Сулімы (У. Самойла) і інш.).

Вучэбна-метадычная і даведачная літаратура ўтварае другую па колькасці тэматычную групу і налічвае 30 асобнікаў. У ёй у якасці самастойнай падгрупы пераважаюць падручнікі – 10 асобнікаў, 3 з іх з’яўляюцца перакладамі на беларускую мову. Галоўным чынам гэта вучэбныя дапаможнікі, прызначаныя для пачатковых і сярэдніх школ: лемантар, падручнікі па гісторыі, матэматыцы, граматыцы, пісьме, асновах грамадскай гаспадаркі.

У падгрупе слоўнікаў – тры адзінкі: «Беларуска-польска-расейска-лацінскі батанічны слоўнік» (Вільня, 1924), складзены вядомай беларускай грамадскай дзяячай, пісьменніцай З. Верас (Л. Сівіцкая); «Слоўнік геамэтрычных і трыганамэтрычных тэрмінаў і сказаў (расійска-беларускі і беларуска-расійскі)» (Коўна, 1923), падрыхтаваны беларускім палітычным дзеячам, дыпламатам К. Дуж-Душэўскім; «Расійска-крыўскі (Беларускі) слоўнік» (Коўна, 1924), складзены беларускім грамадска-палітычным дзеячам, пісьменнікам, акадэмікам В. Ластоўскім.

У склад даведачнай літаратуры даволі арганічна ўваходзіць і падгрупа асветніцкіх выданняў – 11 асобнікаў, а таксама календары – 4 асобнікі. Гэта літаратура карысталася асаблівай папулярнасцю сярод беларускага насельніцтва, бо давала слушныя парады па выхаванні дзяцей, гаспадарцы, асабліва па земляробстве і жывёлагадоўлі, адказвала на надзённыя бытавыя пытанні.

На трэцім месцы па колькасці выданняў знаходзіцца перакладная літаратура – 20 асобнікаў. Дзеячы беларускага нацыянальнага адраджэння клапаціліся пра гарманічнае развіццё беларускіх грамадзян, выкарыстоўваючы для іх выхавання і адукацыі лепшыя здабыткі сусветнай навукі і культуры. Сярод выданняў, перакладзеных на беларускую мову, – творы мастацкай літаратуры, што належалі пярэ Л. Талстога, М. Лермантава, У. Караленкі, Э. Ажэшка, М. Крапіўніцкага і іншых, выданні, прысвечаныя гісторыі, марксізму, пытанням эканомікі.

Наступная група аб’ядноўвае выданні па краязнаўстве, этнаграфіі і фальклору – 9 асобнікаў. Сярод іх – першы зборнік Слуцкага таварыства краязнаўства «Случчына» (Слуцк, 1930); «Беларускія народныя песьні» (Вільня, 1929), сабраныя нашым славытым музыказнаўцам і дырыжорам Р. Шырмай; кніга «Увагі дзеля запісвання беларускай народнай творчасці і абрадаў» (Вільня, 1933), падрыхтаваная грамадскім дзеячам, этнографам М. Пецокевічам; выданне «*Bielaruskija (kryvickija) narodnija pieśni j kazki*» (Wilnia, 1939, kn. 2), складзенае грамадска-палітычным і культурным дзеячам, мовазнаўцам Я. Станкевічам і інш. Выданні такога кшталту былі вельмі актуальнымі і патрэбнымі, бо адлюстроўвалі багатую самабытную традыцыйную культуру беларусаў, што з’яўлялася яскравым сведчаннем і неабвяргальным доказам існавання беларусаў як нацыі.

Восем асобнікаў у кнігазборы П. Глебкі ўтвараюць групу грамадска-палітычных выданняў, якія выходзілі на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Гэта «Статут

Беларускага Таварыства дапамогі ахвярам вайны» (Вільня, 1921), «Арганізацыйны статут Беларускага народнага аб'яднання» (Вільня, 1936), «Зборнік беларускіх ведамасцей» (Вільня, 1921, вып. 3), матэрыялы «Канферэнцыі Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі» (Вільня, 1925) і іншыя дакументы.

Па сем друкаваных дакументаў утрымліваюць у сваім складзе групы, што адлюстроўваюць навукова-папулярныя і рэлігійныя выданні. Так, сярод навукова-папулярных выданняў пэўную цікавасць выклікаюць «Гадавік Беларускага Навуковага таварыства» (Вільня, 1933, кн. 1) – выданне арганізацыі, якая з'яўлялася першай беларускай навуковай установай у Вільні ў 1918–1939 гг.; «Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі: спроба паясніцельнай кнігопісі ад канца Х да пачатку XIX стагоддзья» (Коўна, 1926) – кніга ўжо адзначанага раней аўтара В. Ластоўскага; «Нябесныя бегі» (Вільня, 1931) – астранамічныя доследы самабытнага беларускага мастака, этнографа, аматара-навукоўца Я. Драздовіча; «Кароткі нарыс психолёгіі: з дадаткам беларуска-расейска-польскага слоўніка психолёгічных тэрмінаў» (Вільня, 1932) – кніга беларускага грамадскага дзеяча, гісторыка, настаўніка М. Ляшэвіча; рэферат «Грамадзкая і літаратурная дзейнасць Цёткі (Алёізы Пашкевічанкі-Кейрыс)» (Вільня, 1936), падрыхтаваны актывісткай заходнебеларускага студэнцкага руху М. Мілючанка (Мілюк), і інш.

Выданні рэлігійнага зместу ў калекцыі заходнебеларускай літаратуры звязаны перш-наперш з імёнамі славутых беларускіх ксяндзоў-адраджэнцаў А. Станкевіча, В. Шутовіча, Я. Рэшаца і іншых, якія прыклалі шмат намаганняў, каб у касцёлах пры набажэнствах разам з польскай загучала і беларуская мова. Патрэба прысутнасці роднай мовы ў рэлігійным жыцці беларусаў вымагала з'яўлення такіх, напрыклад, выданняў, як «Rodnaja mova ў światyniach» (Вільня, 1929) А. Станкевіча, «Karotki Katechizm dla białarusai katalikoi» (Вільня, 1927) Я. Рэшаца, «Мажовая сьтанка» (Вільня, 1940) В. Шутовіча. Дарэчы, рэдактарам апошняга быў А. Станкевіч, які станоўча аданіў гэтую брашуру, адзначыўшы ва ўступе да яе, што «кніжыца напісана проста, арыгінальна і чыстай беларускай мовай».

Пераважная большасць разгледжаных выданняў увучыла свет у Вільні, дзе беларуская выдавецкая дзейнасць ажыццяўлялася найбольш інтэнсіўна. Амаль кожная беларуская арганізацыя дэмакратычнага кірунку мела свой друкаваны орган, і заходнебеларуская літаратура з кнігазбору П. Глебкі – яркае таму сведчанне. Выдаўцамі адзначаных выданняў былі звыш 30 выдавецкіх арганізацый і прыватных выдаўцоў. Кнігі і брашуры для беларускага насельніцтва друкаваліся на роднай мове кірыліцай і лацінкай. Многія экзэмпляры маюць свае індывідуальныя асаблівасці ў выглядзе ўладальніцкіх запісаў, рукапісных памет, штампай розных устаноў і арганізацый і іншых, што дае дадатковы матэрыял для высвятлення гісторыі бытавання адзначанага кнігазбору.

Такім чынам, разгляд раздзела бібліягэкі П. Глебкі, прысвечанага заходнебеларускім выданням, паказаў, што дачзеная літаратура, бясспрэчна, уяўляе арганічны і каштоўны пласт агульнанацыянальнай літаратуры. Выконваючы перш-наперш асветніцка-адукацыйную місію, рэлігійна-адукацыйныя працэсы, што адбываліся ў грамадстве, яна пым самым а награла шматлікую рэлю

ў фарміраванні нацыянальнай самасвядомасці беларусаў, спрыяла выхаванню гарманічна развітага беларускага грамадзяніна і тым самым зрабіла свой пасільны ўнёсак у агульную справу беларускага нацыянальнага адраджэння.

ЛІТАРАТУРА

1. **Краіна** Беларусь. Вялікае Княства Літоўскае : ілюстраваная гісторыя / тэкст Уладзіміра Арлова ; мастак Зьміцер Герасімовіч. – Bratislava [Браціслава] : Kalligram, 2012. – 397, [2] с.

This article is dedicated to the Western-Belarusian publications that belong to the library of the Writer, Scientist and Academician Piotr Hlebka. Their importance for the national and cultural revival of Belarusians, and their place in the national literature are evaluated.

•